

*Кузнєцова Ірина Володимирівна
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Житомирського державного
університету ім. Івана Франка*

КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ ОЗАГЛАВЛЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ XX – XI СТОЛІТЬ)

Важливість заголовку для тексту не викликає сумніву, вона підкреслювалася в значній кількості філологічних штудій [напр. 2; 3]. Зазвичай заголовки розуміють як спрямовуючу віху твору [1, с.10], як одну з його найголовніших вербальних опор, яка містить основну ідею тексту та є його смисловим ядром [4, с.80]. Отже, в термінах когнітивної лінгвістики це означає, що заголовок висловлює основний концепт/концепти твору. Тому зв'язок цього концепту з дискурсом, який він озаглавлює, є надзвичайно цікавим для дослідження. Вивчення особливостей такого зв'язку на матеріалі сучасних англomовних творів дав змогу виділити такі види озаглавлювання:

1. Безпосереднє називання. В цьому випадку заголовок є словом або словосполученням (“The Chamber” D. Grisham, “Mrs. Dalloway” V. Woolf), яке реалізує концепт, що багаторазово актуалізується в дискурсі за допомогою цього ж слова або словосполучення. Цей концепт актуалізується через один або більше слотів, що можуть набувати додаткових метафоричних та/або контекстуальних смислів, проте когнітивне домислювання або розв’язування читачем не виконується.

2. Символічне озаглавлювання. Для нього характерне використання заголовку метафоричних або описових слів та висловів, які можуть набувати символічних значень (“The Silver Spoon” G. Galsworthy, “The Narrow Corner” W.S. Maugham, “The Rag” E. W.S. Maugham, “Cat in the Rain” E. Hemingway, “The Little Affair in Paris” L. Durrell). Концепт заголовку в таких випадках може реалізуватися в подальшому дискурсі як за допомогою тих самих мовленнєвих засобів, так і через використання різноманітних фраз та висловів синонімічного

смыслу з іншим лексичним наповненням. Для розуміння таких заголовків читач повинен виконати когнітивну операцію деметафоризації.

3. Антонімічне (контрастне) озаглавлювання. При такому озаглавлюванні концепт заголовка актуалізується в дискурсі у протилежному значенні або з полярно протилежними аксіологічними характеристиками (“Making all Right” F. King, “The Shorts Happy Life of Francis Macomber” E. Hemingway, “Best Laid Plans” S. Sheldon). Для правильного усвідомлення всіх зв’язків між концептом/концептами заголовку та смыслом твору читач змушений виконати низку когнітивних операцій, популярно відомих як “читання між рядком”.

4. Озаглавлювання-пазл. У зробленій виборці це найменш частотний, але й найбільш цікавий вид озаглавлювання. Такі заголовки (“One Flur over the Cuckoo’s nest” K. Kesey, “Windfall” P. Vincenzi, “The Veiled One” R. Rendell, “The Silence of the Lambs” G. Harris) на перший погляд лише інтригують читача протягом перших 50-100 сторінок розгортання дискурсу роману, або протягом половини текстового обсягу оповідання. Втілюваний у заголовку концепт може взагалі не повторюватися в дискурсі в тій самій лексичній формі. Частіше, однак, в дискурсі актуалізуються окремі слова з заголовка, проте через інші, іноді різні, слоти. Сприймаючи такий дискурс, реципієнт повинен не лише “читати між рядками”, цей процес повинен бути багаторівневим, що супроводжується операцією деметафоризації, а в деяких випадках – операцією вторинної метафоризації. Так, заголовок роману “The Silence of the Lambs” (G. Harris) є метафорою, яка актуалізує концепт СПОКІЙ у розумінні “відсутність загрози”, що може адекватно сприйняти шляхом багаторазових випадків логічних умовиводів та домислювань. Названий концепт у дискурсі твору зазначає деметафоризації, а також повторної розширеної метафоризації, він сприймається в сенсі “відсутність зла/злих сил”.

Вважаємо, що кожний випадок заголовка-пазлу є цікавим об’єктом когнітивного аналізу. Наведений список видів заголовків не претендує на вичерпаність, проте може справжнім, бути поштовхом для подальшого дослідження.

Література

1. Кошечая И.Г. Название как кодирование идеи текста // Иностранные языки в школе. – 1982. - №2. – С.8-10.
2. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: Учебн. пособие. – Л.: Просвещение, 1979. – 327 с.
3. Лотман Ю.М. Текст у тексті // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-практичної думки ХХ ст. – Львів: Літопис. – 1996. – С. 430-441.
4. Потапенко С.І. Текстотвірна функція заголовків англомовних газетних повідомлень // Вісник Київського національного лінгвістичного університету, 2004. – Т. 7, №1. – С. 80-88.